

DOI: 10.33663/0869-2491-2026-37-604-613

УДК 342.7/343.2/343.3

А. В. ЛАНДИНА,

кандидат юридичних наук, доцент*

ORCID: 0000-0002-3808-7573

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА

Статтю присвячено питанням реалізації прав людини і громадянина в умовах воєнного стану з точки зору правомірності їх обмеження та підвищення ефективності їх реалізації. Встановлено, що з точки зору кримінального права ці обмеження є правомірними. Запропоновано більш ефективно забезпечити поінформованість суспільства щодо конституційності таких обмежень. Акцентовано увагу на необхідності удосконалення механізму реалізації права на самозахист шляхом законодавчого врегулювання обігу вогнепальної зброї в Україні, а також удосконалення механізму реалізації такого права військово-службовцями.

Ключові слова: права і свободи людини і громадянина, обмеження прав і свобод, реалізація прав людини, право на самозахист, воєнний стан, збройний конфлікт, правомірність, кримінально-правова оцінка, правовий режим, законодавче забезпечення.

Landina Anna. Implementation of human rights under martial law: a criminal-legal assessment

The article is devoted to the issues of the implementation of human and civil rights under martial law from the point of view of the legality of their restrictions and increasing the effectiveness of their implementation. It is established that from the point of view of criminal law these restrictions are legal. It is proposed to more effectively ensure public awareness of the constitutionality of such restrictions. Attention is focused on the need to improve the mechanism for implementing the right to self-defense through legislative regulation of the circulation of firearms in Ukraine, as well as improving the mechanism for implementing such a right by military personnel.

Keywords: human and civil rights and freedoms, restrictions on rights and freedoms, implementation of human rights, right to self-defense, martial law, armed conflict, legality, criminal law assessment, legal regime, legislative support.

Актуальність теми дослідження. Будь-які критичні умови, зокрема воєнний стан, який було запроваджено в Україні 24 лютого 2022 року з початком повномасштабного вторгнення окупаційних військ російської федерації, зумовлюють низку важливих, інколи докорінних змін у окремих сферах національної політики. У таких умовах майже всі права людини потребують

* **Landina Anna**, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.), Docent

посиленого захисту, що зумовлено постійною загрозою для життя кожної людини, що проживає в Україні, для здоров'я внаслідок неналежного стану довкілля, потребою вимушено залишати свої домівки тощо. Але водночас воєнний стан зумовлює доцільність і потребу суттєво обмежувати окремі права людини, що потребує чіткого обґрунтування потребами національної безпеки та обороноздатності й установлення припустимих меж такого обмеження. І тут постає питання: у який спосіб можна ефективно забезпечити національну безпеку і обороноздатність країни та водночас забезпечити права людини.

Складність відповіді на це та інші пов'язані з ним питання полягає пересудім у тому, що держава одночасно має вжити необхідних заходів для забезпечення цих та інших прав й обґрунтовано обмежити низку прав і свобод людини і громадянина. Адже збройний конфлікт, окупація частини території України супроводжується порушенням низки прав населення – це і право на життя та здоров'я, і право на свободу, і право власності, і право на належне довкілля та екологічну безпеку тощо¹. Потребує додаткового висвітлення й питання реалізації деяких прав людини в сучасних умовах, коли небезпека підвищена, а можливості державних органів у сфері охорони прав і свобод людини певним чином обмежені.

З огляду на зазначене особливої актуальності набуває розв'язання проблем законності обмежень і забезпечення реалізації деяких прав людини в Україні в умовах воєнного стану.

Огляд літератури. Як зазначалося, повномасштабне вторгнення в Україну, ведення бойових дій, наявність постійної загрози з боку держави-агресора та воєнний стан, який діє на території України з лютого 2024 року зумовили потребу в наукових дослідженнях, спрямованих на вивчення проблем, пов'язаних із реалізацією та захистом прав і свобод людини. Зокрема, наукові пошуки у цих сферах здійснювали такі науковці, як О. Андрущенко, О. Білоскурська, О. Гавриленко, П. Давиденко, В. Демченко, Е. Дорошенко, С. Кузнichenko, Х. Маркович, О. Тихомиров, І. Толкачова М. Федорчук, Ю. Фігель та ін.

Але, незважаючи на доволі велику кількість досліджень у цій сфері, низка питань так і залишаються без відповіді.

Мета дослідження. Враховуючи це, метою даного дослідження є кримінально-правова оцінка реалізації прав людини і громадянина в умовах воєнного стану. У межах поставленої мети вирішуються такі завдання: законодавче забезпечення прав людини; окреслення прав людини і громадянина, які можуть підлягати обмеженню в умовах воєнного стану; аналіз проблеми реалізації права людини на самозахист в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Воєнний стан, як одна із критичних ситуацій для будь-якої країни, потребує негайних рішень від державних органів як стосовно законодавчих змін, так і змін практично в усіх сферах життєдіяльності людей, які проживають у цій країні. І хоча зазначається, що воєнний

стан (або війна) не завжди дорівнює обмеженню прав і свобод цих людей, відступу від певних зобов'язань², але все ж це неминуче зумовлює зміни в забезпеченні прав людини шляхом введення низки обмежень прав і свобод людини. І тут логічно постає питання, яке ставлять перед собою дослідники цієї проблематики: яке ж «обмеження прав та свобод людини і громадянина можна назвати правомірним та раціональним у контексті співвідношення приватного інтересу та державних потреб»³?

Права та свободи людини і громадянина в умовах воєнного стану та збройного конфлікту є, як і у мирний час, ключовою цінністю демократичної правової держави⁴. Специфіка забезпечення прав і свобод людини в умовах воєнного стану полягає в тому, що він забезпечується не лише нормами національного права (конституційного, адміністративного, кримінального), а й у поєднанні із нормами міжнародного та міжнародного гуманітарного права. Зокрема, це Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року і Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року. Згідно з положеннями ст. 15 Конвенції та ст. 4 Міжнародного пакту обмеження прав і свобод людини («відступ держави від зобов'язань») дозволяється лише в умовах війни чи іншого надзвичайного стану, якщо є реальна загроза життю нації, і тільки тією мірою, яка зумовлена гостротою становища (але в той же час критеріїв для визначення ступеня загрози та міри гостроти ситуації в них не міститься). З урахуванням практики ЄСПЛ зазначається, що у випадках визначення, чи вийшла держава за межі правомірності таких обмежень, враховують характер прав, що постраждали у зв'язку з відступом держави від зобов'язань, обставини, що призводять до виникнення надзвичайної ситуації, та її тривалість. Тому вирішення цих питань покладається на національні державні органи країн, які вводять такі обмеження, у межах, визначених законодавством.

В Україні умови правомірності обмеження прав і свобод людини і громадянина в умовах таких особливих правових режимів, як воєнний стан, визначені у Конституції України, законах України «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим воєнного стану» України та інших нормативно-правових актах. Зокрема, у ст. 64 Конституції зазначається, що «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції». Тобто навіть у надзвичайних умовах основоположні права людини залишаються такими ж недоторканими, як і в звичайних умовах.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» «воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає

надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень»⁵. Тимчасовість у цьому випадку означає, що обмеження вводяться на період дії такого особливого правового режиму.

Власне обмеження прав і свобод людини і громадянина визначається як «інститут права, який складається з великої кількості взаємопов'язаних, узгоджених між собою норм конституційного, кримінального, цивільного, адміністративного, екологічного й інших галузей права, які встановлюють порядок, підстави, умови, правомірність, механізми звуження змісту й обсягу прав людини»⁶. За іншим визначенням, «обмеження основоположних прав і свобод людини являє собою правомірне, цілеспрямоване згортання індивідуальних потенцій, що характеризується тимчасовим і суспільно необхідним характером»⁷. О. В. Скрипнюк вважає, що обмеження прав і свобод людини – це режим, який передбачає тимчасове зупинення або звуження окремих прав і свобод людини і громадянина, гарантованих основними законами держави⁸. Враховуючи дані визначення, основними характерними ознаками такого обмеження є їх правомірність, необхідність, гарантованість Основним Законом України та іншими нормативно-правовими актами, тимчасовість. Крім того, зауважимо, що вони застосовуються в інтересах захисту інших абсолютних прав людини та інтересах інших людей, забезпечення національної безпеки і обороноздатності держави.

Враховуючи положення ст. 64 Конституції України, обмеженню можуть підлягати такі права людини і громадянина: на недоторканність житла; на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; на невтручання в особисте і сімейне життя; свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України; на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; свободу світогляду та релігійних переконань; брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; збиратися мирно, без зброї й проводити збори, мітинги, походи і демонстрації; володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; на підприємницьку діяльність; на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю; на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів; на освіту.

Відповідно до чинних нормативно-правових актів України натеper обмежуються такі права людини, як свобода пересування (наприклад, під час

комендантської години на території, де діє воєнний стан); безперешкодний вибір місця проживання (введення обмеження на вибір місця перебування чи проживання осіб, на території, на якій діє воєнний стан); право вільно залишати територію України з урахуванням обмежень, передбачених законом, а також пересуватися транспортним засобом в Україні або місцевостях, де введено воєнний стан); недоторканність житла, приватного життя, таємниці листування та іншої кореспонденції та безперешкодно володіти, розпоряджатися та користуватися приватною власністю (перевірка документів у осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану). Ці та інші обмеження регламентовані постановами Кабінету Міністрів України «Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану» від 8.07.2020 № 573, «Про затвердження Порядку встановлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан» від 29.12.2021 № 1450, «Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан» від 29.12.2021 № 1407, «Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень, і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану» від 29.12.2021.

Ці обмеження, як відомо з медіа та соціальних мереж, викликають резонанс у суспільстві, оскільки значна кількість населення незадоволена прийняттям таких непопулярних рішень урядом і вважає їх протизаконними і неконституційними. На нашу думку, це породжено як недостатністю інформації про зміст окремих норм Конституції України, зокрема ст. 64, про яку йшлося вище, дезінформацією, якою переповнений медіапростір, а також недостатньою поінформованістю суспільства щодо обґрунтування необхідності введення таких обмежень та інших заходів в умовах воєнного стану. Видається, що для виправлення такої ситуації доцільно забезпечити вищий рівень інформатизації суспільства у вигляді соціальних реклам, буклетів, брошур, аудіо- та відеотрансляцій, а також посилити контроль за розповсюдженням недостовірної інформації, забезпечити її спростування та вилучення із загального доступу й передбачити кримінальну відповідальність за розповсюдження недостовірної інформації.

З точки зору кримінального права такі обмеження зазначених прав людини не є кримінальним правопорушенням і відповідно не є кримінально караними. Навпаки, за порушення встановлених законодавством правил поведінки, порушення заходів правового режиму воєнного стану передбачена кримінальна відповідальність: опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену

громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 342 КК України); погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України); посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону (ст. 348 КК України), образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю (ст. 435-1).

Тут також не можна лишити поза увагою той факт, що певні права людини регламентовані в Україні не повною мірою, а тому і їх реалізація також є неповною. Йдеться про право людини на самозахист, яке в умовах воєнного стану, постійної загрози з боку окупантів життю і здоров'ю людей, що проживають в Україні, набуває виключного значення. Це право є невід'ємним природним правом людини, яке закріплено в нормах національних нормативно-правових актів (ч. 2 ст. 27 та ч. 5 ст. 55 Конституції України, ст. 19 Цивільного кодексу України), у ст. 51 Статуту ООН, у Гаазькій конвенції від 18 жовтня 1907 року, Декларації про принципи міжнародного права від 24 жовтня 1970 року, у Женевській конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року та в інших нормативно-правових актах, які передбачають захист життя та здоров'я людини.

Національне кримінальне законодавство України відіграє не останню роль серед нормативних гарантій права людини на самозахист або прав, свобод чи законних інтересів інших осіб, суспільства та держави. Адже низка норм КК України певним чином забезпечує і гарантує особі таке право на рівні норм Загальної та Особливої частин закону про кримінальну відповідальність. Вважаємо слушною думку, що, з іншого боку, «права та законні інтереси кожної людини можуть розраховувати на повагу лише в тому випадку, коли сама людина має здатність їх захистити»⁹.

Звернемо увагу, що самозахист визначається виключно як протистояння фізичному насильству, хоча саме по собі порушення прав, свобод та законних інтересів має набагато ширший спектр впливу, що посягає на права чи спрямований на їх обмеження, ніж заподіяння (чи загроза заподіяння) фізичної шкоди¹⁰. У КК України здатність і можливість захистити свої права гарантується насамперед ст. 36 КК України, в якій передбачено поняття та межі необхідної оборони, що належить до інституту обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння і відповідно є однією з форм самозахисту¹¹. Як вказує О. О. Кваша, це право також реалізується й через інші обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння у разі заподіяння шкоди в умовах: затримання особи, яка вчинила злочин (ст. 38); крайньої необхідності (ст. 39); фізичного чи психічного примусу (ст. 40); відмови від виконання злочинних наказів та/або розпоряджень (ст. 41); діяння, пов'язаного з ризиком (ст. 42); виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (ст. 43-1)¹². На нашу думку,

недостатньо врегульованим залишається питання реалізації права на самозахист військовослужбовцями, оскільки КК України та інші національні нормативно-правові акти не містять відповідної спеціальної норми.

І все ж право людини на самозахист реалізоване в Україні не повною мірою як на законодавчому, так і на правозастосовному рівнях. Так, гарантоване право людини застосовувати будь-які засоби в умовах крайньої необхідності чи інших обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, обмежується правом застосовувати лише дозволені на підставі наявності відповідних юридичних документів предмети чи знаряддя. Зокрема, це стосується вогнепальної зброї, на зберігання, володіння та застосування якої у людини має бути відповідний дозвіл. І тут постає інша проблема – неврегульованості питання обігу зброї в Україні на законодавчому рівні. Зазначається, що Україна – чи не єдина в Європі держава, яка не має спеціального закону у сфері регулювання обігу цивільної вогнепальної зброї. А в умовах воєнного стану, коли проти українського народу спрямована збройна агресія військ РФ та її незаконних збройних формувань, українці повинні мати максимально можливі права на самозахист від озброєного окупанта. І це є чи не найбільш актуальним аспектом забезпечення права людини в Україні на самозахист. Передусім це стосується законодавчої регламентації обігу вогнепальної короткоствольної нарізної зброї серед цивільного населення України. І хоча у Верховній Раді України зареєстровано відповідний законопроект («Про право на самозахист та володіння цивільною вогнепальною зброєю» № 5708 від 25 червня 2021 р., який і досі перебуває на стадії доопрацювання згідно з висловленими зауваженнями), за період воєнного стану з початку повномасштабного вторгнення військ держави-агресора в Україну його так і не було винесено на розгляд.

Висновки. З огляду на проведені дослідження, є законодавчі й фактичні підстави вважати обмеження прав і свобод людини і громадянина, введених в Україні на період дії воєнного стану, правомірним і необхідним у критичних умовах кроком. З огляду на це, за відсутності ознаки протиправності, кримінальна відповідальність за такі обмеження виключається. Для подолання дезінформації населення щодо конституційності (законності) таких обмежень мають бути вжиті заходи з розповсюдження доступної роз'яснювальної інформації з цих питань. Виявлено, що є потреба в підвищенні ефективності реалізації права людини на самозахист, який в умовах воєнного стану набуває виключно важливого значення: вирішення питання щодо законодавчого регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні; удосконалення механізму реалізації права на самозахист військовослужбовців, які перебувають в умовах крайньої необхідності, виправданого ризику, фізичного чи психічного примусу та інших обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння.

Це дослідження є далеко неповним й не вичерпує усіх проблемних аспектів, пов'язаних із реалізацією та захистом прав і свобод людини в Україні в

умовах воєнного стану. Навпаки, вони відкривають нові шляхи, можливості вирішення висвітлених тут проблем із подальшою перспективою їх максимально ефективного теоретичного вирішення та його практичної реалізації.

1. Ніколенко Л. М. Захист прав людини в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2025. Випуск 91, частина 1. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.30> 2. Чистякова А. Права людини в умовах воєнного стану. Законодавство. Судова практика / за ред. В. С. Ковальського. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 316 с. С. 5. 3. Журавльов А. С., Комаровський М. Д., Трунов М. В. Актуальні питання обмеження прав людини під час воєнного періоду. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/20>. http://lsej.org.ua/11_2022/20.pdf 4. Маркович Х. М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. 4. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.13> 5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> 6. Опольська Н. М., Бабой А. М., Бабой В. С. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Вінниця: ТВОРИ, 2021. 408 с. С. 319. 7. Данільян О. Г., Дзьобан О. П. Захист прав людини в Україні в умовах воєнного стану. *Інформація і право*. 2025. № 1(52). URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.1\(52\).324649](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.1(52).324649) 8. Скрипнюк О. В. Конституційно-правове регулювання обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Публічне право*. 2011. № 3. С. 5–11. С. 7. 9. Мерник А. М. Право на самозахист: загальноправовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/4> http://lsej.org.ua/10_2023/4.pdf 10. Параниця С. П. Самозахист як самостійне суб'єктивне право особи. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 33–36. С. 34. 11. Гориславський К. О. Філософсько-правові витоки права на життя та його самозахист людиною. *Проблеми законодавства та правоохоронної діяльності*. 2001. № 2. С. 82–91. С. 85. 12. Кваша О. О. Обставини, що виключають злочинність діяння, у контексті конституційного права людини на самозахист. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 284–287. С. 286.

References

1. Nikolenko L. M. Zakhyst prav liudyny v umovakh voiennoho stanu. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu*. Serii Pravo. 2025. Vypusk 91, chastyna 1. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.30> (in Ukr.). 2. Chystiakova A. Prava liudyny v umovakh voiennoho stanu. *Zakonodavstvo. Sudova praktyka / za red. V. S. Kovalskoho*. Kyiv: Yurinkom Inter, 2024. 316 s. S. 5 (in Ukr.). 3. Zhuravlov A. S., Komarovskiy M. D., Trunov M. V. Aktualni pytannia obmezhenia prav liudyny pid chas voiennoho periodu. *Yurydychni naukovyi elektronni zhurnal*. 2022. № 11. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/20>. http://lsej.org.ua/11_2022/20.pdf (in Ukr.). 4. Markovych Kh. M. Prava i svobody liudyny v umovakh voiennoho stanu: fokus priorytetiv. *Elektronne nauкове vydannia «Analitychno-porivnialne pravoznavstvo»*. 2023. 4. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.13> (in Ukr.). 5. Pro pravoviy rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (in Ukr.). 6. Opolska N. M., Baboi A. M., Baboi V. S. Mizhnarodnyi zakhyst prav liudyny: navchalnyi posibnyk. Vinnytsia: Tvory, 2021. 408 s. S. 319 (in Ukr.). 7. Danilian O. H., Dzoban O. P. Zakhyst prav liudyny v Ukraini v umovakh

voiennoho stanu. *Informatsiia i pravo*. 2025. № 1(52). URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.1\(52\).324649](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.1(52).324649) (in Ukr.). 8. Skrypniuk O. V. Konstytutsiino-pravove rehuliuвання обмеzhennia prav i svobod liudyny i hromadianyna v Ukrainy. *Publichne pravo*. 2011. № 3. S. 5–11. S. 7 (in Ukr.). 9. Mernyk A. M. Gravo na samozakhyst: zahalnopravovyi aspekt. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2023. № 10. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/4> http://lsej.org.ua/10_2023/4.pdf (in Ukr.). 10. Paranytsia S. P. Samozakhyst yak samostiine sub'iektivne pravo osoby. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2011. № 2. S. 33–36. S. 34 (in Ukr.). 11. Horyslavskiy K. O. Filosofske-pravovi vytoky prava na zhyttia ta yoho samozakhyst liudynoiu. *Problemy zakonodavstva ta pravookhoronnoi diialnosti*. 2001. № 2. S. 82–91. S. 85 (in Ukr.). 12. Kvasha O. O. Obstavyny, shcho vykliuchaiut zlochynnist diannia, u konteksti konstytutsiinoho prava liudyny na samozakhyst. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2015. № 2. S. 284–287. S. 286 (in Ukr.).

Landina Anna. Implementation of human rights under martial law: a criminal-legal assessment

Introduction. *Martial law in the field of ensuring human rights causes difficulties due to the fact that the state must simultaneously take the necessary measures to ensure these and other rights and reasonably restrict a number of human and civil rights and freedoms. After all, an armed conflict, the occupation of part of the territory of Ukraine is accompanied by a violation of a number of rights of the population. And in these conditions, additional coverage of the issue of the implementation of some human rights, in particular the right to self-defense, is required.*

The aim of this study will be a criminal-legal assessment of the implementation of human and civil rights in conditions of martial law.

Results. *In Ukraine, the conditions for the legality of restrictions on human and civil rights and freedoms in conditions of martial law are determined by the Constitution and other laws of Ukraine. Currently, such human rights are restricted as freedom of movement; unhindered choice of place of residence; the right to freely leave the territory of Ukraine, taking into account the restrictions provided for by law, as well as to travel by vehicle in Ukraine or in areas where martial law has been introduced; inviolability of home, private life, secrecy of correspondence and other correspondence and to freely possess, dispose of and use private property.*

The human right to self-defense is not fully implemented in Ukraine both at the legislative and law enforcement levels. The issue of the exercise of the right to self-defense by military personnel remains insufficiently regulated.

Conclusions. *It has been established that there are legislative and factual grounds to consider the restrictions on the rights and freedoms of man and citizen, which are introduced in Ukraine for the period of martial law, a legitimate and necessary step. In view of this, criminal liability for such restrictions is excluded. To overcome the misinformation of the population regarding the constitutionality (legality) of such restrictions, measures should be taken to disseminate accessible explanatory information on these issues. It has been revealed that there is a need to increase the effectiveness of the implementation of the human right to self-defense: resolving the issue of legislative regulation of the circulation of firearms in Ukraine; improving the mechanism for exercising the right to self-defense of military personnel who are in conditions of extreme necessity and other circumstances that exclude the criminal illegality of the act.*

Keywords: *human and civil rights and freedoms, restrictions on rights and freedoms, implementation of human rights, right to self-defense, martial law, armed conflict, legality, criminal law assessment, legal regime, legislative support.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 16.01.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 03.03.2026

Дата публікації: 24.03.2026